

UDC334:631.1

JEL Classification:M13, M21, Q10, Q18

ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

О.А. Єрмоленко, к.е.н., доц.

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Харків, Україна

Єрмоленко О.А. Детермінанти розвитку підприємництва в Україні.

У статті розглянуто проблемне питання розвитку підприємництва в сучасних умовах України, зокрема в аграрній сфері. Проведено аналіз наявних людських ресурсів у сільській місцевості, визначено резерви формування підприємців. Наведено альтернативні форми розвитку підприємницької діяльності в аграрній сфері. Визначено роль держави у розвитку підприємництва і сформульовано основні завдання для сприяння розвитку підприємницької діяльності. Запропоновано комплекс детермінантів розвитку підприємництва в аграрній сфері України, що мають забезпечити мотивацію селян до підприємницької діяльності.

Ключові слова: детермінант, розвиток, підприємництво, аграрна сфера, мотивація, ефективність, зайнятість, інфраструктура села

Єрмоленко А.А. Детерминанты развития предпринимательства в Украине.

В статье рассмотрен проблемный вопрос развития предпринимательства в современных условиях Украины, в том числе в аграрной сфере. Проведен анализ существующих людских ресурсов в сельской местности, определены резервы формирования предпринимателей. Приведены альтернативные формы развития предпринимательской деятельности в аграрной сфере. Определена роль государства в развитии предпринимательства и сформулированы основные задачи для содействия развитию предпринимательской деятельности. Предложен комплекс детерминантов развития предпринимательства в аграрной сфере Украины, которые должны обеспечить мотивацию крестьян к предпринимательской деятельности.

Ключевые слова: детерминант, развитие, предпринимательство, аграрная сфера, мотивация, эффективность, занятость, инфраструктура села

Yermolenko O.A. Determinants of entrepreneurship development in Ukraine.

The problematic issue of entrepreneurship development in modern conditions in Ukraine, including the agrarian area, is considered in the article. The analysis of existing human resources in rural areas, the reserves of formation of entrepreneurs are determined. Alternative forms of development of entrepreneurial activity in the agrarian sphere are given. The role of the state in the development of entrepreneurship was defined and the main tasks for promoting business development were formulated. A set of determinants of development of entrepreneurship in the agrarian sphere of Ukraine is proposed, which should ensure the motivation of the peasants for entrepreneurial activity.

Keywords: determinant, development, entrepreneurship, agrarian sphere, motivation, efficiency, employment, rural infrastructure

Незважаючи на ринковий вибір країни, економічні перетворення, наявність унікальних природних ресурсів, концентрацію трудових ресурсів тощо, ефективний розвиток у аграрній сфері України все ж не відбувається. Причин цього безліч, однак одна з головних – вкрай низький рівень розвитку підприємництва в аграрній сфері, що має виступати основною рушійною силою соціально-економічного розвитку села. Відзначаючи окремий позитивний досвід, варто зазначити, що загальний стан розвитку підприємництва в аграрній сфері є досить низьким, особливо зважаючи на неодноразово проголошений і профінансований у державних програмах пріоритет розвитку аграрної сфери. Проте, на наш погляд, результат може бути досягнутий лише тоді, коли основною метою цих програм буде формування підприємця, який зацікавлений у розвитку власного бізнесу, добробуту власної родини, соціальної спільноти, батьківщини. І потреба у цьому має виходити саме від економічно активної людини, яка має виступати базисом розвитку підприємництва в аграрній сфері. Можна вкладати скільки завгодно коштів у будівництво виробничої і соціальної інфраструктури, проте, якщо немає вмотивованих на цей розвиток людей, то ці інфраструктурні проекти приречені на провал. Тому позиція держави має полягати саме у створенні умов для розвитку підприємництва і мотивуванні сільського населення до підприємницької діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідженню питань розвитку підприємництва у аграрній сфері приділяли увагу такі вітчизняні вчені як Андрійчук В. [1], Артимяк З. [2], Вишневська О. [3], Гадзало Я. [4], Лупенко Ю. [5], Малік М. [12], Мельник Л. [6], Месель-Веселяк В. [7], Михайлов А. [8], Пасхавер Б. [9], Півторак В. [10], Пугачова К. [11], Саблук П. [13], Стельмашук А. [15], Шпикуляк О. [16]. Аналогічним питанням у власних країнах займалися такі вчені як Картер С. (Carter, 2011) [17], Мослі М. (Moseley, 2011) [18], Вельтер Ф. (Welter, 2011) [19]. Проте значна кількість публікацій не означає вичерпання проблеми, особливо зважаючи на нові умови і перспективи, що постають перед аграрною сферою України.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Варто зазначити, що формування соціально-економічних процесів в Україні вкрай затяглося, особливо проблемними залишаються питання соціально-економічного розвитку сільських територій, проблема зайнятості сільського населення, ефективність сільськогосподарської праці та інші. Низький рівень оплати праці у сільському господарстві і нерозвиненість ринку праці у сільській місцевості змушує селян опікуватися власним селянським господарством для забезпечення потреб у продовольстві. Таким чином, актуальною реальністю сільських територій стає широке поширення самозайнятості та самоорганізації сільського населення. Ефективна реалізація процесів самозайнятості і самоорганізації саме і визначають соціально-економічний стан села.

Зміни у структурі зайнятості сільського населення і тяжіння до самоорганізації сільського населення призводить до необхідності регулювання соціально-економічних відносин на селі з метою підвищення підприємницької активності сільського населення і, як наслідок, зростання рівня доходів жителів села, добробуту, розвитку сільських територій тощо.

Все це відбувається у період лібералізації економіки, виходу на світові ринку продовольства, законодавчого упорядкування організаційних форм господарювання на селі, зростання громадської відповідальності і соціальної активності населення. На черзі реалізація ще більш революційних реформ, зокрема, щодо створення ринку землі, що має створити стимули для значних інвестицій в аграрний сектор. Заперечувати або стримувати об'єктивні процеси неможливо, потрібно їх передбачати і бути готовими до них.

У цих умовах держава має взяти на себе задачу формування на селі ефективного власника, який мотивований працювати на благо суспільства. Від

стану вирішення цього питання залежить ефективність усього аграрного сектору економіки, що робить дослідження актуальним і своєчасним.

Метою статті є дослідження стану розвитку підприємництва в аграрній сфері, визначення перспектив і обмежень, визначення ролі держави у забезпечення розвитку підприємництва в аграрній сфері і формування основних детермінантів, які мають мотивувати селян до підприємницької діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження

Аграрна сфера України має величезний потенціал, що обумовлений як наявністю унікальних природних ресурсів, так і забезпеченістю відносно дешевою і достатньо кваліфікованою робочою силою. Проте цей потенціал наразі нереалізований через відсутність відповідного фінансування для впровадження сучасних технологій. Держава не спроможна забезпечити потреби аграрної сфери, а фінансування яке здійснюється комерційними банками є неефективним, оскільки вони зацікавлені у власних прибутках, а не у розвитку аграрної сфери. Великі аграрні підприємства, які мають і кошти і технології не зацікавлені у розвитку сільської інфраструктури, оскільки і власники і наймані працівники часто не проживають у сільській місцевості [4].

Аграрна сфера представляє собою з одного боку сільськогосподарське виробництво, а з іншого – обслуговуючі галузі невиробничої сфери (охорона здоров'я, освіта, торгівля тощо), які сприяють відтворенню трудових ресурсів і забезпечують відповідну якість життя у сільській місцевості.

Порівнюючи демографічну структуру населення України з провідними країнами світу варто зазначити, що процеси урбанізації в Україні не набули тих темпів і результатів, які характерні для країн Європи і можемо констатувати, що станом на 01.01.2016 року 31,1% населення України проживає у сільській місцевості (рис. 1.).

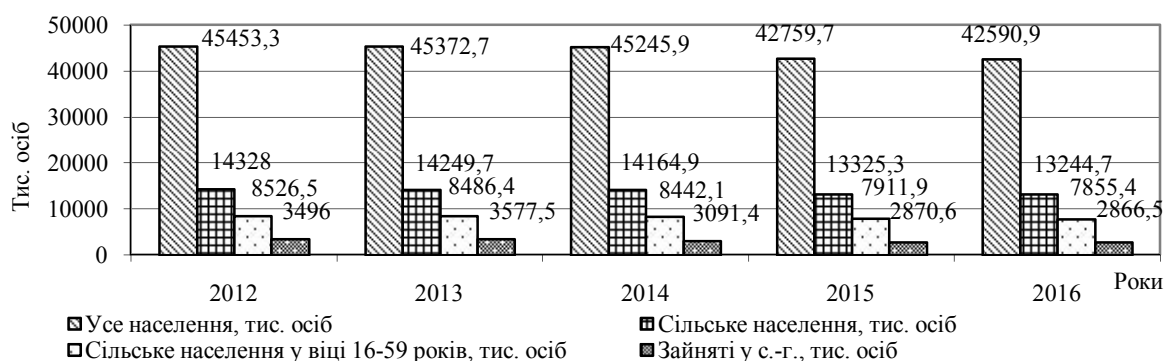

Рис. 1. Демографічний профіль розвитку сільських територій

Джерело: складено автором за матеріалами [20]

Як видно з рис. 1 динаміка сільського населення відповідає динаміці загального

населення, тобто відбувається обопільне скорочення, відповідно чисельність показників

сільського населення у віці 16-59 років, а також динаміка показника зайнятих у сільському господарстві також є стабільними і зменшуються у темпах загальних демографічних показників. Таким чином можемо констатувати, що процеси урбанізації в Україні йдуть надто повільно, швидкої інтенсифікації товарного виробництва у сільському господарстві не відбувається.

В структурі зайнятого населення питома вага найманих працівників коливається у межах 18,2-20,2% (рис. 2), інші ж мають власні земельні ресурси і є потенційними підприємцями, оскільки вони є більш зацікавленими у результатах своєї праці, проживають на цій території і зацікавлені у її розвитку.

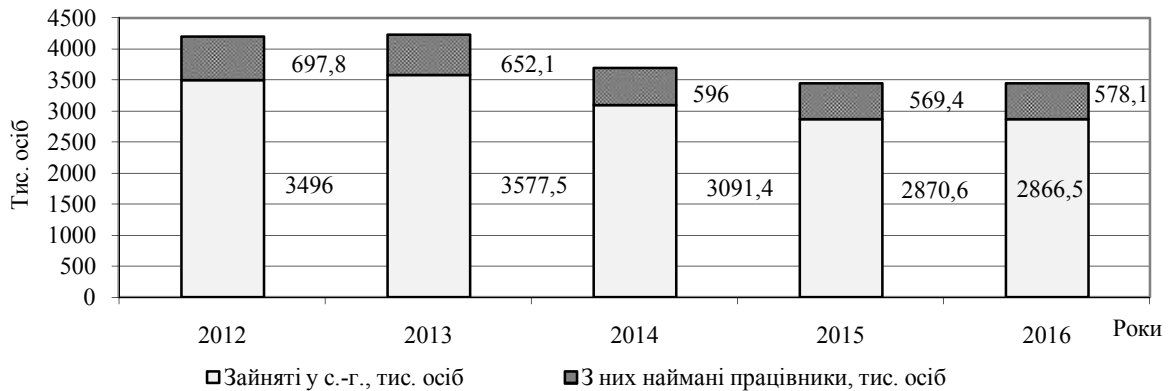

Рис. 2. Динаміка зайнятого у сільському господарстві населення
Джерело: складено автором за матеріалами [20]

Дані рис. 2 свідчать, що попри зменшення чисельності зайнятих у сільському господарстві співвідношення частки найманих працівників є стабільним. Цей факт ще раз підтверджує вкрай низьку динаміку інноваційного розвитку сільського господарства України.

З впровадженням нових технологій у сільсько-господарське виробництво зменшується потреба у людській праці, а отже, вивільняються людські ресурси, які можуть бути спрямовані у інші види діяльності для забезпечення аграрної сфери. Не забуваємо і про ще один потенційний ресурс для

розвитку підприємництва – це безробітні, яких станом на кінець 01.01.2016 року налічувалося 533,3 тисячі осіб, що складає 9,4 % до економічно активного сільського населення [20].

Ще одним резервом розвитку підприємництва може виступати поширена у сільському господарстві неповна зайнятість, що пов'язана із сезонними роботами у сільському господарстві.

Станом на 01.11.2016 року у аграрному секторі України працювало 47697 підприємств, які представлені на рис. 3 за організаційно-правовими формами господарювання.

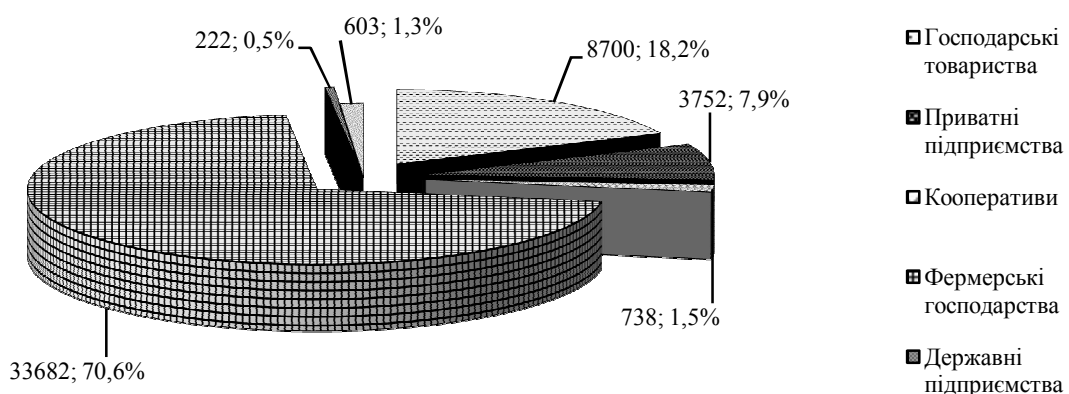

Рис. 3. Кількість підприємств, які здійснювали сільськогосподарську діяльність, за організаційно-правовими формами господарювання на 01.11.2016 року
Джерело: складено автором за матеріалами [20]

За оцінками, що наводить О. Шпикуляк у 2016 році на ці підприємства припадає 57% усієї продукції сільського господарства, а ще 43% –

отримують господарства населення. І хоча частка господарств населення у виробництві валової сільськогосподарської продукції суттєво

скоротилася з 59,5% у 2005 році, все одно цей показник є дуже високим. Найбільшу частку її виробництва забезпечують сільські домогосподарства [12].

Таким чином, розвиток аграрної сфери економіки України значною мірою залежить від результатів діяльності особистих селянських господарств, причому не лише у виробництві сільськогосподарської продукції, а й в забезпеченні інфраструктури села, наданню необхідних послуг.

Основними напрямками їх діяльності можуть бути наступні:

- 1) організація гуртової та роздрібною торгівлі;
- 2) надання послуг громадського харчування;
- 3) виробництво сувенірної продукції;
- 4) освіта і культурно-просвітницька діяльність;
- 5) медичне обслуговування;
- 6) здійснення будівельно-монтажних робіт;
- 7) здійснення ремонтних робіт;
- 8) реалізація страхових послуг та інших послуг фінансового характеру;
- 9) транспортні перевезення;
- 10) організація культурно-розважальних і спортивних заходів;
- 11) організація сільського туризму тощо.

Станом на 01.11.2016 р. в Україні налічується 4,1 млн. особистих селянських господарств, які обробляють 6268 тис. га землі [12]. Якщо їх кількість буде зростати, а так і має відбутися у умовах інтенсифікації аграрного виробництва, то ці господарства і будуть ресурсом для подальшого розвитку підприємництва в аграрній сфері.

Підприємництво виступає однією з найважливіших ознак ринкової економіки і основною передумовою розвитку економіки будь-якої країни [21]. Особливо це стосується малого і середнього підприємництва, які є найбільш орієнтованими на інновації. Проте саме мале підприємництво є найменш захищеним від впливу різних негативних чинників, як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Щодо підприємців, які займаються виробництвом сільськогосподарської продукції, застереження можуть стосуватися наступного:

- 1) ризик несприятливих природно-кліматичних умов та інших ситуацій форс-мажорного характеру;
- 2) зниження ефективності виробництва внаслідок використання застарілих технологій і відповідне скорочення виробництва цією групою товаровиробників;
- 3) технологічна неготовність до виробництва готового до споживання товару за стандартами ЄС;
- 4) неготовність до конкуренції на внутрішньому ринку з імпортною продукцією як за ціною так і за якістю;
- 5) відсутність регульованих аграрних ринків в частині реалізації продукції, використання землі та інших виробничих факторів;
- 6) невідповідний розподіл зобов'язань підприємців і держави щодо забезпечення соціального розвитку сільських територій;

7) складність залучення трудових ресурсів.;

8) обмеженість доступу до ресурсів для технологічного оновлення виробництва.

Підприємці, які задіяні у обслуговуванні аграрного сектору, передусім залежать від стабільного виробництва сільськогосподарської продукції і від результатів діяльності сільгоспвиробників.

Зважаючи на вищевикладене, питаннями сприяння підприємству в аграрній сфері має опікуватися держава.

На думку вчених основними завданнями держави щодо розвитку підприємництва в аграрній сфері України можуть бути наступні [4,12,21,22]:

1. Формування та регулювання єдиного конкурентоздатного національного ринку сільгосппродукції.
2. Визначення пріоритетів розвитку аграрного сектору.
3. Наукова і дорадча підтримка розвитку підприємництва в аграрній сфері.
4. Відновлення цінового паритету між сільським господарством та промисловістю.
5. Формування ефективної виробничої інфраструктури аграрній сфері для реалізації повного циклу переробки сільськогосподарської продукції в Україні.
6. Захист і підтримка підприємця через доступні кредити, адаптовані податки тощо.
7. Проведення земельної реформи.
8. Забезпечення адаптації сільськогосподарського виробництва до вимог світового ринку.
9. Сприяння у розвитку соціальної інфраструктури села на паритетних умовах.
10. Забезпечення екологічної безпеки сільськогосподарського виробництва і зростання частки органічної продукції.
11. Забезпечення продовольчої безпеки України.

Погоджуємося, що дійсно умови мають бути створені, оскільки історично, український селянин, який пройшов кріпацтво, а потім колективізацію, просто є не готовим до самостійної діяльності. Мають бути визначені мотиваційні детермінанти розвитку підприємництва у селянина. У якості таких детермінант можна виділили наступні (рис. 4).

Для формування у сільського населення зазначених на рис. 4 детермінант державні органи мають створити позитивний імідж підприємця, мають провести відповідну роз'яснювальну роботу і підштовхнути до активних дій шляхом скорочення соціальних трансфертів і створення належних умов.

Економічний детермінант є визначальним мотиватором, який уособлює економічні блага, добробут, рівень доходу, тобто формує розуміння економічної доцільності підприємницької діяльності. Саме він є відправною точкою на шляху до реалізації підприємництва, оскільки людиною рухають власні потреби, а економічний детермінант дозволяє оцінити, які з них можна задовольнити. Рекомендується у дорадчій службі

або центрах зайнятості формувати і узгоджувати бізнес-плани з урахуванням потреб держави у продукції або питаннях розвитку сільських територій.

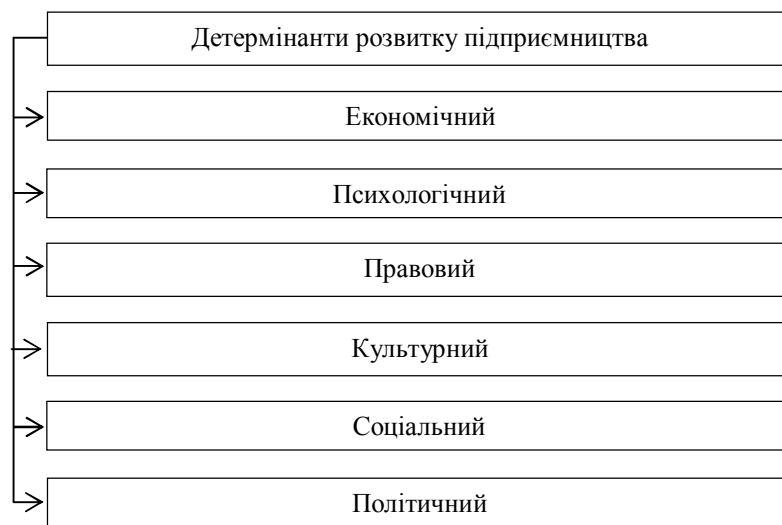

Рис. 4. Основні детермінанти розвитку підприємництва в аграрній сфері України

Джерело: власна розробка автора

Наступним детермінантом є психологічний, який характеризує ступінь впевненості потенційного підприємця у власних силах, у позитивному перебігу обставин тощо. Не кожен може стати підприємцем, варто це розуміти. Можливим виходом має бути створення фонду підтримки підприємців аграрної сфери на випадок банкрутства.

Наступний детермінант – правовий має визначити легальність і правові основи господарювання, наявність прав на земельні і майнові ресурси, їх використання. Підтримку у цьому питанні також мають здійснювати дорадчі і виконавчі органи держави.

Культурний детермінант пов'язаний з уособленням селянством ролі головного джерела відтворення українського етносу, збереженням та розвитком його національної й культурної ідентичності. Держава має докладати зусиль у цьому питанні у цілях національно-культурного відродження, здійснювати пропаганду сільського способу життя тощо.

Сільські мешканці, здійснюючи підприємницьку діяльність, будуть прагнути реалізувати соціальні потреби як власні, так і своєї родини, будуть вступати у контакти з

іншими мешканцями, домовлятися про реалізацію соціальних проектів.

Цілком природним буде той факт, що здійснюючи підприємницьку діяльність, сільський мешканець, досягши певних успіхів у бізнесі, отримавши певний управлінський досвід, буде прагнути створити кращі умови для розвитку підприємництва, для розвитку села і захоче реалізувати себе на адміністративній посаді.

Висновки

Таким чином, розвиток підприємництва в аграрній сфері є однією з найважливіших задач на сучасному етапі розвитку економіки. Значні людські ресурси у сільській місцевості не використовуються належним чином. Держава має створити нарешті умови для розвитку малого підприємництва і мотивувати сільських мешканців до підприємницької діяльності з використанням запропонованих детермінант. Лише формування ефективного власника і відповідального громадянина дасть можливість провести результативні реформи у аграрній сфері і надасть українському селу традиційного статусу базису української ідентичності і основи економічного зростання.

Abstract

Despite the market choice of the country, economic transformation, the presence of unique natural resources, the concentration of the labor force, etc., effective development in the agrarian sphere of Ukraine is still not happening. The reasons for this are many, but one of the most important – the extremely low level of development of entrepreneurship in the agricultural sphere, which should act as the main driving force of social and economic development of the village.

All this happens in the period of economic liberalization, access to the world food market, legislative regulation of organizational forms of rural management, growth of civil responsibility and social activity of the population. The next step is the implementation of even more revolutionary reforms, in particular, the creation of

a land market, which should create incentives for significant investment in the agricultural sector. To deny or to restrain objective processes is impossible, it is necessary to foresee them and be ready for them.

In these conditions, the state should undertake the task of forming an effective owner in the village, which is motivated to work for the benefit of society. The efficiency of the entire agrarian sector of the economy depends on the state of the solution of this issue, which makes the research relevant and timely.

The purpose of the article is to study the state of development of entrepreneurship in the agrarian sphere, determine the prospects and limitations, determine the role of the state in ensuring the development of entrepreneurship in the agrarian sphere, and form the main determinants that motivate the peasants to engage in entrepreneurial activities.

The agrarian sphere represents, on the one hand, agricultural production, and on the other hand, servicing branches of the non-productive sphere (health care, education, trade, etc.) that promote the reproduction of labor resources and provide an appropriate quality of life in rural areas. Comparing the demographic structure of the population of Ukraine with the leading countries of the world it is worth noting that the urbanization processes in Ukraine have not received the rates and results that are typical for the countries of Europe and we can state that as of 01.01.2016 31.1% of Ukraine's population lives in rural areas.

Thus, a large number of people with low incomes live in rural areas, there is a high level of unemployment, a significant number of personal peasant farms function only to provide the peasant with food, all this is a reserve for the development of entrepreneurship in the agrarian sphere.

As the determinants of the development of entrepreneurship in the agrarian sphere, the following can be singled out: economic, psychological, legal, cultural, social and political, motivating the inhabitants of rural areas for entrepreneurial activities.

Thus, the development of entrepreneurship in the agrarian sphere is one of the most important tasks at the present stage of economic development. Significant human resources in rural areas are not properly used. The state should finally create conditions for the development of small business and motivate rural residents to engage in entrepreneurial activities using the proposed determinants. Only the formation of an effective owner and a responsible citizen will make it possible to carry out effective reforms in the agrarian sphere and will provide the Ukrainian village with the traditional status of the basis of Ukrainian identity and the basis of economic growth.

Список літератури:

1. Андрійчук В.Г. Агропромислові формування нового типу в контексті стратегії розвитку вітчизняного сільського господарства / В.Г. Андрійчук // Економіка АПК. – 2013. – № 1. – С. 3-15.
2. Артимьяк З. Підприємництво в АПК і держава: поєднання інтересів / З. Артимьяк // Вісник Львівського державного аграрного університету: Економіка АПК. – 2004. – № 11(2). – С. 88-92.
3. Вишневецька О.М. Активізація несільськогосподарської зайнятості – збереження ресурсного потенціалу аграрного сектора / О.М. Вишневецька // Економічний простір. – 2011. – № 50. – С. 40-47.
4. Гадзало Я.М. Наукові основи розвитку аграрного підприємництва та сільських територій за селозберігаючою моделлю: наукова доповідь / Я.М. Гадзало, В.М. Жук. – К.: ННЦ ІАЕ, 2015. – 36 с.
5. Лупенко Ю.О. Розвиток підприємництва і кооперації: інституціональний аспект: моногр. / [Ю.О. Лупенко, М.Й. Малік, О.Г. Шпикуляк та ін.]. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2016. – 430 с.
6. Мельник Л.Ю. Сутність аграрних домогосподарств та їх основні економічні характеристики / Л.Ю. Мельник, П.М. Макаренко // Економіка АПК. – 2007. – № 3. – С. 3-10.
7. Месель-Веселяк В.Я. Аграрна реформа і організаційно-економічні трансформації в сільському господарстві / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2010. – № 4. – С. 3-18.
8. Михайлов А.П. Особливості підприємництва в аграрному секторі економіки України / А.П. Михайлов // Науковий вісник УМО. Серія: Економіка та управління. – 2016. – Вип. 2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvumo_2016_2_9.
9. Пасхавер Б.Й. Концентрація та ефективність сільського господарства / Б.Й. Пасхавер // Економіка АПК. – 2013. – № 1. – С. 16-23.
10. Півторак В.С. Розвиток малого підприємництва в сільському господарстві / В.С. Півторак – К.: ННЦ «ІАЕ», 2014. – 116 с.
11. Пугачова К.М. Підприємницька діяльність у сільській місцевості / К.М. Пугачова. – К.: Знання України, 2004. – 220 с.
12. Розвиток малих аграрних підприємств у ринковому інституційному середовищі: індикатори та ефективність: монографія / [Ю.О. Лупенко, О.Г. Шпикуляк, М.Й. Малік та ін.]; за ред. О.Г. Шпикуляка. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2017. – 204 с.

13. Саблук П.Т. Економічний інтерес у розвитку аграрного виробництва : монографія / П.Т. Саблук – К.: ННЦ «ІАЕ», 2014. – 356 с.
14. Саблук П.Т. Засади трансформаційних процесів в аграрній сфері / П.Т. Саблук // Інтелект XXI. – 2014. – № 4. – С. 25-36.
15. Стельмашук А.М. Мале підприємництво – основа сталого розвитку сільських територій / А.М. Стельмашук // Сталий розвиток економіки. – 2010. – № 2. – С. 54-58.
16. Шпикуляк О.Г. Інституціональні особливості розвитку підприємства та соціального капіталу в аграрній сфері / О.Г. Шпикуляк // Агросвіт. – 2008. – № 11. – С. 4-10.
17. Alsos Agnete Gry. The Handbook of Research on Entrepreneurship in Agriculture and Rural Development / Gry Agnete Alsos, S. Carter, E. Ljunggren. – Northampton: Edward Elgar Publishing, 2011. – 336 p.
18. Moseley M.J. Rural Development: Principles and Practice / M.J. Moseley. – London: SAGE, 2003. – 240 p.
19. Welter F. Institutional Perspectives on Entrepreneurial Behavior in Challenging Environment / F. Welter, D. Smallbone // Journal of Small Management. – 2011. – № 49(1). – Pp. 107-125.
20. Державна служба статистики України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
21. Кашуба О.М. Підприємництво в Україні: проблеми і перспективи розвитку / О.М. Кашуба // Економіка та держава, 2015. – № 6. – С. 103-106.
22. Савченко В.Ф. Державний вплив на розвиток окремих сфер підприємницької діяльності в Україні / В.Ф. Савченко // Чернігівський науковий часопис. Серія 1, Економіка і управління, 2012 – № 1(3). – С. 16-23.

References:

1. Andriichuk, V.H. (2013). Ahropromyslovi formuvannya novoho typu v konteksti stratehiyi rozvytku vitchyznyanoho silskoho hospodarstva [Agro-industrial formation of a new type in the context of the strategy of development of domestic agriculture]. *Ekonomika APK – Economy of agroindustrial complex*, 1, 3-15 [in Ukrainian].
2. Artymiak, Z. (2004). Pidpryyemnytstvo v APK i derzhava: poyednannya interesiv [Pidpryyemnytstvo v APK i derzhava: poyednannya interesiv]. *Visnyk Lvivskoho derzhavnogo ahrarnoho universytetu: Ekonomika APK – Visnyk of Lviv State Agrarian University: Economics of AIC*, 2, 88-92 [in Ukrainian].
3. Vyshnevskaya, O. M. (2011). Aktyvizatsiya nesilskohospodarskoyi zaynyatosti – zberezheniya resursnoho potentsialu ahrarnoho sektora [Enhancing non-agricultural employment – preserving the resource potential of the agrarian sector]. *Ekonomichnyi prostir – Economic space*, 50, 40-47 [in Ukrainian].
4. Hadzalo, Y.M., & Zhuk, V.M. (2015). Naukovi osnovy rozvytku ahrarnoho pidpryyemnytstva ta silskykh terytoriy za selozberihayuchoyu modellyu [Scientific fundamentals of agrarian entrepreneurship development and rural areas for a rural-preservation model]. K.: NNTs IAE [in Ukrainian].
5. Lupenko, Y.O., Malik, M.Y. & Shpykuliak, O.H. (2016). Rozvytok pidpryyemnytstva i kooperatsii: instyutsionalnyi aspekt [Development of entrepreneurship and co-operation: the institutional aspect]. K.: NNTs IAE [in Ukrainian].
6. Melnyk L.Y. & Makarenko P.M. (2007). Sutnist ahrarnykh domohospodarstv ta yikh osnovni ekonomichni kharakterystyky [Essence of agrarian households and their main economic characteristics]. *Ekonomika APK – Economy of AIC*, 3, 3-10 [in Ukrainian].
7. Mesel-Veseliak V. Y. (2010). Ahrarna reforma i orhanizatsiino-ekonomichni transformatsii v silskomu hospodarstvi [Agrarian reform and organizational and economic transformations in agriculture]. *Ekonomika APK – Economy of agroindustrial complex*, 4, 3-18 [in Ukrainian].
8. Mykhailov A. P. (2016). Osoblyvosti pidpryyemnytstva v ahrarnomu sektori ekonomiky Ukrainy [Features of Entrepreneurship in the Agrarian Sector of Ukraine's Economy]. *Naukovyi visnyk UMO. Ekonomika ta upravlinnia – Scientific Bulletin of the UMO. Economics and Management*, 2. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvumo_2016_2_9 [in Ukrainian].
9. Paskhaver B.Y. (2013). Kotsentratsiia ta efektyvnist silskoho hospodarstva [Concentration and efficiency of agriculture]. *Ekonomika APK – Economy of AIC*, 1, 16-23 [in Ukrainian].
10. Pivtorak, V.S. (2014). Rozvytok maloho pidpryyemnytstva v silskomu hospodarstvi [Development of small business in agriculture]. K.: NNTs "IAE" [in Ukrainian].
11. Puhachova, K.M. (2004). Pidpryyemnytska diialnist u silskii mistsevolosti [Entrepreneurship in the countryside]. K.: Znannia Ukrainy [in Ukrainian].

12. Lupenko, Y.O., Shpykuliak, O.H. & Malik, M.Y. (2017). Rozvytok malykh ahrarnykh pidpriemstv u rynkovomu instytutsiinomu seredovyshchi: indykatory ta efektyvnist [Development of Small Agrarian Enterprises in a Market Institutional Environment: Indicators and Effectiveness]. K.: NNTs IAE [in Ukrainian].
13. Sabluk, P.T. (2014). Ekonomichniy interes u rozvytku ahrarnoho vyrobnytstva [Economic interest in the development of agrarian production]. K.: NNTs IAE [in Ukrainian].
14. Sabluk, P.T. (2014). Zasady transformatsiinykh protsesiv v ahrarnii sferi [Basics of Transformation Processes in the Agrarian Area]. Intelekt XXI – Intelligence XXI, 4, 25-36 [in Ukrainian].
15. Stelmashchuk, A.M. (2010). Male pidpriemnytstvo – osnova staloho rozvytku silskyi terytorii [Small business – the basis of sustainable development of rural territories]. Stalyi rozvytok ekonomiky – Sustainable development of the economy, 2, 54-58 [in Ukrainian].
16. Shpykuliak, O.H. (2008). Instytutsionalni osoblyvosti rozvytku pidpriemstva ta sotsialnoho kapitalu v ahrarnii sferi. Ahrosvit [Institutional peculiarities of enterprise development and social capital in the agrarian sector], 11, 4-10 [in Ukrainian].
17. Alsos, A.G., Carter, S. & Ljunggren, E. (2011). Alsos Agnete Gry. The Handbook of Research on Entrepreneurship in Agriculture and Rural Development. Northampton: Edward Elgar Publishing [in English].
18. Moseley, M.J. (2003). Rural Development: Principles and Practice. London: SAGE. [in English].
19. Welter, F. & Smallbone, D. (2011). Institutional Perspectives on Entrepreneurial Behavior in Challenging Environment [Institutional Perspectives on Entrepreneurial Behavior in Challenging Environment]. Journal of Small Management – Journal of Small Management, 1, 107-125 [in English].
20. Derzhavnyi komitet statystyky [State Service of Statistics of Ukraine] (2017). Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua>. [in Ukrainian].
21. Kashuba, O.M. (2015). Pidpriemnytstvo v Ukraini: problemy i perspektyvy rozvytku [Entrepreneurship in Ukraine: Problems and Prospects of Development]. Ekonomika ta derzhava – Economics and the State, 6, 103-106 [in Ukrainian].
22. Savchenko, V.F. (2012). Derzhavnyi vplyv na rozvytok okremykh sfer pidpriemnytskoi diialnosti v Ukraini [State influence on the development of individual spheres of entrepreneurial activity in Ukraine]. Chernihivskyi naukovyi chasopys. Ekonomika i upravlinnia – The Chernihiv Scientific Journal. Economics and Management, 3, 16-23 [in Ukrainian].

Надано до редакційної колегії 05.10.2017

Єрмоленко Олексій Анатолійович/Oleksii A. Yermolenko
Oleksii.yermolenko@m.hneu.edu.ua

Посилання на статтю / Reference a Journal Article:

Єрмоленко О. А. Детермінанти розвитку підприємництва в Україні [Електронний ресурс] / О. А. Єрмоленко // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2017. – №5 (33). – С. 16-23. – Режим доступу до журн.: <https://economics.opu.ua/files/archive/2017/No5/16.pdf>